

Влаштування дитини до школи-інтернату, військового ліцею чи медичного закладу не припиняє стягнення аліментів на користь того з батьків, з ким до цього проживала дитина, якщо вони витрачаються за цільовим призначенням (ст. 193 СК).

Якщо у платника аліментів є підстави вважати, що ці кошти витрачаються не за цільовим призначенням, то він має право пред'явити позов до суду про припинення стягнення аліментів на ім'я того з батьків, з ким проживає дитина (ч. 2 ст. 186 СК).

Оскільки відповідно до етапі 245 СК функції опікуна та піклувальника щодо дитини, яка постійно проживає у дитячому закладі або закладі охорони здоров'я, покладаються на адміністрацію цих закладів, адміністрація відповідного закладу на підставі частини другої статті 193 СК може пред'явити від імені дитини позов до батьків про стягнення аліментів на дитину, якщо вони самі не беруть участі в утриманні дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гойхбарг А.Г. Брачное, семейное и опекуное право советских республик. – М., 1920. – С. 62.
2. Дигесты Юстиниана // Памятники Римского права. – М., 1997. – С. 565.
3. Панасенков В.О. Узагальнення практики розгляду судами Одеської області цивільних справ, пов'язаних з застосуванням положень сімейного кодексу України по яких рішення набули законної сили // Суспільство. Держава. Право. Цивільне право. Вип. 5. – Одеса, 2005. – С. 53-67.
4. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст.135.

УДК 347.64(477)

Д.С. Прутян

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ОПІКИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Опіка є комплексним інститутом, оскільки регламентується Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) у главі 6 та Сімейним кодексом України (далі – СК України) у главі 19. У зв'язку з цим при застосуванні норм цивільного та сімейного законодавства, що регулюють відносини щодо опіки, виникають певні колізії. Крім того, деякі питання, пов'язані з встановленням, здійсненням та припиненням опіки залишаються невирішеними, що породжує труднощі при застосуванні опіки на практиці.

Особливості опіки були предметом досліджень деяких науковців. Так, за радянським цивільним правом окремі аспекти опіки вивчалися А. І. Пергамент [1].

Майже через півтора століття у вітчизняній літературі до питань опіки та піклування за римським правом зверталася Н. А. Аблятіпова, яка дійшла висновку про наявність певного зв'язку між розумінням опіки та піклування у римському класичному приватному праві та у сучасному цивільному законодавстві [2].

Однак, не зважаючи на наявність досліджень у цій сфері інститут опіки не можна вважати достатньо вивченим, оскільки науковці розглядали опіку разом із піклуванням, що не дозволяло повною мірою виявити специфіку кожного з цих інститутів.

Тому на сьогодні виникає необхідність у дослідженні інституту опіки за цивільним законодавством з метою з'ясування його сутності, призначення та тенденцій розвитку.

Опіка встановлюється з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки.

Інститут опіки та піклування спрямований на доповнення дієздатності малолітніх осіб, регулює законне представництво і охорону майнових прав та інтересів, осіб, що знаходяться під опікою. Опіка встановлюється також для захисту особистих і майнових прав та інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки. Особа, якій стало відомо про фізичну особу, яка потребує опіки або піклування, зобов'язана негайно повідомити про це орган опіки та піклування (ст. 57 ЦК України).

Крім того, опіка може встановлюватися не лише над фізичною особою, але й над її майном. Відповідно до ст. 74 ЦК України, якщо у особи, над якою встановлено опіку чи піклування, є майно, що знаходиться в іншій місцевості, опіка над цим майном встановлюється органом опіки та піклування за місцезнаходженням майна. Опіка над майном встановлюється також в інших випадках, встановлених законом. ЦК України передбачає також опіку над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме (ст. 44 ЦК України).

Однак, наприклад, за цивільним законодавством Російської Федерації передбачається замість інституту опіки над майном фізичної особи інститут довірчого управління ним (ст. 38 ЦК РФ). Орган опіки та піклування визначає управителя майном та укладає з ним договір довірчого управління [3].

Слід зазначити, що у ч. 4 ст. 72 ЦК України також передбачається використання договору управління майном опікуваного. Якщо підопічний є власником нерухомого майна або майна, яке потребує постійного управління, опікун може з дозволу органу опіки та піклування управляти цим майном або передати його за договором в управління іншій особі.

Доцільність існування інституту опіки над майном особи, над якою встановлено опіку чи піклування, пояснюється тим, що опікун особи може не мати можливості управляти майном підопічного, яке знаходиться в іншій місцевості. В іншому випадку опікун особи зобов'язаний дбати про збереження та використання майна підопічного в його інтересах (ч. 1 ст. 72 ЦК України).

Норми про опіку та піклування закріплені також в інших інститутах цивільного права – зокрема, в таких інститутах, як дієздатність фізичної особи, представництво, правочини, зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди.

Відносини щодо опіки і піклування крім ЦК України, СК України регламентуються Правилами опіки та піклування, затвердженими Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерством освіти України, Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством праці та соціальної політики України № 34/166/131/88 від 26.05.99 року (далі – Правила опіки і піклування).

Слід зазначити, що зазначені Правила опіки і піклування містять дещо відмінні положення порівняно з чинними ЦК та СК України у зв'язку з тим, що вони були прийняті раніше за вказані нормативно-правові акти (наприклад, оскільки Правила опіки і піклування розроблялися з врахуванням обсягів дієздатності особи, що були встановлені ЦК УРСР (неповнолітня особа, яка не досягла 15 років, та неповнолітня особа від 15 до 18 років)). Тому Правила опіки і піклування діють в частині, що не суперечить СК та ЦК України.

Термін «опіка» означає не лише правовий інститут, але й діяльність відповідних органів, опікунів щодо захисту прав і законних інтересів підопічних [4]. Відповідно до ст. 58 ЦК України опіка встановлюється над малолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними. Малолітньою є фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (ст. 31 ЦК України). Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст. 39 ЦК України).

Опіка над фізичною особою встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених ст. 60-61 ЦК України.

Суд встановлює опіку над фізичною особою у разі визнання її недієздатною і призначає опікуна за поданням органу опіки та піклування.

Також суд встановлює опіку над малолітньою особою, якщо при розгляді справи буде встановлено, що вона позбавлена батьківського піклування, і призначає опікуна за поданням органу опіки та піклування.

В інших випадках орган опіки та піклування самостійно встановлює опіку над малолітньою особою (ст. 61 ЦК України).

Згідно з п. 3.5 Правил опіки і піклування при встановленні опіки орган опіки та піклування оформляє на кожного підопічного особову справу із занесенням до неї усіх вищенаведених документів, яка зберігається в органах опіки та піклування за місцем проживання підопічного протягом 75 років.

Опікуна призначає орган опіки та піклування, крім випадків, встановлених статтею 60 ЦК України. Відповідно до ч. 2 ст. 63 ЦК України опікуном може бути лише фізична особа. Опікуном або піклувальником не можуть бути особи, які визнані судом недієздатними або які обмежені судом в дієздатності, оскільки вони самі потребують встановлення над ними опіки чи піклування (ст.ст. 58, 59 ЦК України).

Фізична особа може бути призначена опікуном або піклувальником лише за її письмовою заявою. Аналогічне положення міститься й у п. 3 ст. 35 ЦК РФ, однак в деяких країнах закон покладає на близьких родичів малолітньої чи недієздатної особи обов'язок прийняти і виконувати функції опікуна.

Фізичній особі може бути призначено одного або кількох опікунів, якщо цього вимагають інтереси цієї особи. Найчастіше потреба призначити особі кількох опікунів чи піклувальників виникає тоді, коли особа має майно, яке знаходиться не за місцем її постійного проживання і характер майна вимагає встановлення самостійної опіки.

Опікуном не може бути особа, яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені. Підстави позбавлення батьківських прав передбачені ст. 164 СК України. Також опікуном не може бути особа, поведінка та інтереси якої суперечать інтересам особи, яка потребує опіки або піклування. Наприклад, закон не допускає до виконання повноважень опікуна (піклувальника) особами, які не досягли 18 років, особами, які обмежені в дієздатності чи визнані недієздатними (ч. 2 ст. 63 ЦК України).

Опіка припиняється у разі передачі малолітньої особи батькам (усиновлювачам); у разі досягнення підопічним чотирнадцяти років. В останньому випадку особа, яка здійснювала обов'язки опікуна, стає піклувальником без спеціального рішення щодо цього, а також у разі поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною. Опіка припиняється також смертю підопічного, опікуна (п. 5.4. Правил опіки і піклування).

Крім того, відповідно до ст. 251 СК України, особа може бути звільнена від обов'язків опікуна дитини у випадках, коли між опікуном та дитиною склалися стосунки, які перешкоджають здійсненню ними опіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пергамент А.И. Опекун как гражданско-правовой представитель несовершеннолетних // Ученые записки ВНИИСЗ. – Вып. 14. – М., 1968. – С.18.
2. Аблятипова Н.А. Опіка та піклування за римським правом // Актуальні проблеми держави і права. Зб. наук. праць. – Вип. 23. – Одеса: Юрид. літ., 2004. – С. 158 – 163.
3. Учебник гражданского права. Часть 1 / Под общ. ред. Т.И. Илларионовой, Б.М. Гонгалов, В.А. Плетнева. – М., 1998. – С. 66-69.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відповід. ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Т. 1. – 832 с. – С. 113.

УДК 347.426.6

Д.Ф. Плачков

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЯКА ПОТЕРПІЛА ВІД ЗЛОЧИНУ

Конституція України проголошує Україну як соціальну і правову державу, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність (ст. 3 Конституції). Статтею 27 Конституції України